

ZAMONAVIY JAMIYATDA YOSHLAR SHAXSI RIVOJLANISHIDA GENDER MADANIYATINING IJTIMOYILASHUV JARAYONIDAGI O'RNI

Toliboyeva Nodira Odiljonovna

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti,

tarix fanlari bo'yicha PhD, dotsent

E-mail: n.toliboeva@uzswlu.uz

Telefon: 97 7800807

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18677961>

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy jamiyat sharoitida yoshlar shaxsining rivojlanishida gender madaniyatining ijtimoiylashuv jarayoniga ta'siri ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Gender madaniyati yoshlarning ijtimoiy faolligi, o'zini anglash jarayoni hamda jamiyatdagi ijtimoiy rollarni egallashida muhim omil sifatida talqin etiladi. Tadqiqotda gender ijtimoiylashuviga ta'sir etuvchi asosiy institutlar — oila, ta'lim tizimi va ijtimoiy muhitning o'rni ochib beriladi. Shuningdek, yoshlar orasida gender stereotiplarining shakllanishi va ularning shaxsiy rivojga ta'siri masalalari yoritiladi. Maqolada xalqaro ilmiy tadqiqotlar tahliliga tayangan holda, yoshlar orasida gender madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: gender madaniyati, yoshlar, ijtimoiylashuv, gender tengligi, shaxs rivoji, ijtimoiy institutlar, gender stereotiplari.

Аннотация

В статье рассматривается влияние гендерной культуры на процесс социализации и развитие личности молодежи в условиях современного общества. Гендерная культура интерпретируется как важный фактор формирования социальной активности, самосознания и усвоения социальных ролей молодежью. Анализируются основные институты социализации — семья, система образования и социальная среда, а также проблема формирования гендерных стереотипов и их влияние на личностное развитие. На основе анализа международных научных исследований предлагаются практические рекомендации по развитию гендерной культуры среди молодежи.

Ключевые слова: гендерная культура, молодежь, социализация, гендерное равенство, развитие личности, социальные институты, гендерные стереотипы.

Abstract

This article analyzes the role of gender culture in the process of socialization and personal development of youth in modern society. Gender culture is considered an important factor influencing social activity, self-identification, and the acquisition of social roles by young people. The study examines key socialization institutions such as family, education system, and social environment, as well as the formation of gender stereotypes and their impact on personal development. Based on the analysis of international scholarly research, practical recommendations are proposed to promote gender culture among youth.

Keywords: gender culture, youth, socialization, gender equality, personal development, social institutions, gender stereotypes.

KIRISH

Zamonaviy jamiyatda ijtimoiy munosabatlarning murakkablashuvi, globallashuv jarayonlari hamda axborot makonining kengayishi yoshlar shaxsining rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Ushbu jarayonda gender madaniyati yoshlarning ijtimoiylashuvi, jamiyatda o'z o'rnini topishi va ijtimoiy rollarni anglashida muhim ijtimoiy-madaniy omil

sifatida namoyon bo'lmoqda. Gender munosabatlarining zamonaviy talqini shaxs rivojini faqat biologik farqlar bilan emas, balki ijtimoiy, madaniy va psixologik omillar bilan uzviy bog'liq holda tahlil qilishni taqozo etadi.

So'nggi yillarda xalqaro ilmiy tadqiqotlarda yoshlar orasida gender madaniyatini shakllantirish masalasi jamiyat barqaror rivojlanishining muhim sharti sifatida e'tirof etilmoqda. Ayniqsa, ta'lim tizimi, oila va ijtimoiy muhit orqali shakllanadigan gender stereotiplari yoshlarning kasbiy tanlovi, ijtimoiy faolligi va o'zini anglash jarayoniga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, gender madaniyatini yoshlar ijtimoiylashuvi kontekstida ilmiy asosda o'rganish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Mazkur maqolaning maqsadi – zamonaviy jamiyat sharoitida yoshlar shaxsining rivojlanishida gender madaniyatining ijtimoiylashuv jarayonidagi o'rnini tahlil qilish hamda xalqaro ilmiy yondashuvlar asosida amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Gender madaniyati tushunchasi zamonaviy ijtimoiy fanlarda shaxsning jamiyatda tutgan o'rne, ijtimoiy rollarni egallashi hamda o'zini anglash jarayoni bilan uzviy bog'liq holda talqin etiladi. Tadqiqotchilar genderni biologik farqlardan farqli ravishda ijtimoiy-madaniy konstruktsiya sifatida izohlaydi va uni shaxs ijtimoiylashuvining muhim tarkibiy qismi deb hisoblaydi [1]. Ushbu yondashuvga ko'ra, gender madaniyati shaxsning ijtimoiy muhitda shakllanadigan qarashlari, xulq-atvori va ijtimoiy munosabatlar tizimini o'z ichiga oladi.

Ijtimoiylashuv jarayoni shaxsning jamiyat normalari, qadriyatlari va ijtimoiy tajribani o'zlashtirishi bilan bog'liq bo'lib, bu jarayonda gender madaniyati muhim vositachi omil vazifasini bajaradi. Xalqaro ilmiy adabiyotlarda ta'kidlanishicha, ayniqsa yoshlik davrida gender ijtimoiylashuvi shaxsning kelgusidagi ijtimoiy faolligi, kasbiy yo'nalishi va jamiyatdagi mavqeini belgilab beruvchi omillardan biri hisoblanadi [2].

Gender madaniyatining shakllanishida asosiy ijtimoiy institutlar – oila, ta'lim tizimi va keng ijtimoiy muhit hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Oila doirasida bolalarga singdiriladigan genderga oid qarashlar, rollar va stereotiplar keyinchalik ta'lim muassasalari hamda ijtimoiy munosabatlar orqali mustahkamlanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, gender stereotiplari yoshlar ongida erta shakllanib, ularning o'zini anglash jarayoni va ijtimoiy xulq-atvoriga sezilarli ta'sir ko'rsatadi [3].

Zamonaviy jamiyat sharoitida yoshlar shaxsining rivojlanishi ko'p qirrali ijtimoiy, madaniy va axborot omillari ta'siri ostida kechmoqda. Raqamli makon, ommaviy axborot vositalari va global madaniy oqimlar yoshlarning gender haqidagi tasavvurlarini shakllantirishda muhim rol o'ynamoqda. Bu jarayonda gender madaniyati yoshlarning ijtimoiy faolligi, liderlik qobiliyatlari va o'z imkoniyatlarini anglashiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Xalqaro tadqiqotlarda ta'kidlanishicha, gender tenglikka asoslangan ijtimoiy muhitda ulg'aygan yoshlar o'z shaxsiy salohiyatini to'liq namoyon etish imkoniyatiga ega bo'ladi [4]. Aksincha, an'anaviy va qat'iy gender stereotiplari hukmron bo'lgan muhitda yoshlarning ijtimoiy faolligi va tashabbuskorligi cheklanib qolishi mumkin. Shu bois, gender madaniyatini rivojlantirish yoshlar shaxsining har tomonlama kamol topishi uchun muhim shart hisoblanadi.

Yoshlar orasida gender madaniyatining yetarli darajada shakllanmasligi ijtimoiy munosabatlarda manfaatlar va maqsadlar to'qnashuviga olib kelishi mumkin. Bu holat, ayniqsa, ta'lim jarayonida, kasbiy tanlovda hamda ijtimoiy faollikda namoyon bo'ladi. Shuning uchun ham zamonaviy jamiyatda gender madaniyatini yoshlar ijtimoiylashuvi bilan uzviy bog'liq holda rivojlantirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Yoshlar orasida gender madaniyatini shakllantirish va rivojlantirish, avvalo, ta'lim tizimida genderni sezgir yondashuvni joriy etishni talab etadi. Ta'lim muassasalarida gender tenglik g'oyalarini targ'ib qiluvchi o'quv dasturlari, tarbiyaviy mashg'ulotlar va ijtimoiy loyihalarni amalga oshirish yoshlarning genderni oid bilim va ko'nikmalarini oshirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, oila va jamoatchilik bilan hamkorlikda olib boriladigan targ'ibot ishlari yoshlar ongida gender stereotiplarini kamaytirishga yordam beradi. Xalqaro tajribada yoshlar bilan ishlashda dialogga asoslangan, ijtimoiy-psixologik yondashuvlarning samaradorligi e'tirof etilgan [5]. Bunday yondashuvlar yoshlarning o'zaro hurmat, tenglik va hamkorlik tamoyillariga asoslangan ijtimoiy munosabatlarni shakllantirishiga zamin yaratadi.

So'nggi yillarda O'zbekistonda gender tengligini ta'minlash masalasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. Jamiyatni modernizatsiya qilish jarayonida ayollar va erkaklar uchun teng huquq va imkoniyatlarni yaratish, xususan, yoshlarning ta'lim olish, kasbiy rivojlanish va ijtimoiy faolligini oshirish masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu jarayonda gender madaniyatini shakllantirish nafaqat huquqiy mexanizmlar, balki ijtimoiy ong va madaniy qadriyatlar orqali ham amalga oshirilishi lozim.

O'zbekistonda yoshlar orasida gender masalalariga yondashuv ko'p jihatdan an'anaviy qadriyatlar va zamonaviy ijtimoiy talablarning o'zaro uyg'unlashuvi asosida shakllanmoqda. Ta'lim tizimi, oila va mahalla instituti yoshlarning genderni oid qarashlari va xulq-atvorini belgilovchi asosiy ijtimoiy muhit sifatida namoyon bo'ladi. Shu bois, gender madaniyatini rivojlantirish jarayonida milliy mentalitet va jamiyatning ijtimoiy xususiyatlarini hisobga olish muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu yondashuv yoshlarning ijtimoiylashuvi jarayonida gender tenglik tamoyillarini barqaror va qabul qilinadigan shaklda singdirish imkonini beradi.

UNICEF tomonidan taqdim etilgan ma'lumotlar O'zbekistonda so'nggi yillarda xotin-qizlar farovonligini oshirish borasida muayyan ijobiy natijalarga erishilganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, gender tengligini ta'minlash va ayollar uchun teng imkoniyatlar yaratish masalasi hanuz dolzarb bo'lib qolmoqda. Jumladan, oliy ta'lim tizimida ta'lim olayotgan qizlar ulushi umumiy talabalar sonining qariyb uchdan bir qismini tashkil etib, bu ko'rsatkich yosh ayollarning ta'limga kirish imkoniyatlari kengayayotganidan dalolat beradi. Biroq mehnat bozorida yosh ayollarning bandlik darajasi nisbatan past bo'lib, ularning iqtisodiy faolligi yetarli darajada ta'minlanmaganligi kuzatiladi. Mazkur holat yoshlar orasida gender madaniyatini rivojlantirish, kasbiy yo'naltirish va ijtimoiy faollikni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan tizimli chora-tadbirlarni kuchaytirishni taqozo etadi [6].

Xulosa o'rnida ta'kidlash joizki, zamonaviy jamiyatda yoshlar shaxsining rivojlanishida gender madaniyati ijtimoiylashuv jarayonining muhim va ajralmas tarkibiy qismi hisoblanadi. Gender madaniyati yoshlarning o'zini anglash jarayoni, ijtimoiy faolligi va jamiyatdagi o'rnini belgilashda hal qiluvchi omil sifatida namoyon bo'ladi. Xalqaro ilmiy tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, gender tenglik tamoyillariga asoslangan ijtimoiy muhit yoshlarning shaxsiy salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarishiga xizmat qiladi.

O'zbekiston misolida gender masalalariga yondashuvning huquqiy, ijtimoiy va madaniy jihatlari o'zaro uzviy bog'liq holda rivojlanayotgani kuzatiladi. Bu jarayonda ta'lim tizimi, oila va jamoatchilik institutlari yoshlar orasida gender madaniyatini shakllantirishda muhim vositachi bo'lib xizmat qiladi. Shu bois, gender tenglikni ta'minlashga qaratilgan chora-tadbirlar faqat normativ-huquqiy asoslar bilan cheklanmasdan, yoshlarning ijtimoiy ongida genderni oid

stereotiplarni bartaraf etishga qaratilgan tarbiyaviy va ma'rifiy ishlar bilan uyg'un holda olib borilishi lozim.

Umuman olganda, gender madaniyatini rivojlantirish yoshlar shaxsining har tomonlama kamol topishi, jamiyatda ijtimoiy barqarorlik va taraqqiyotning ta'minlanishiga xizmat qiladi. Mazkur masalani ilmiy asosda o'rganish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish zamonaviy jamiyat rivojining muhim vazifalaridan biri bo'lib qolmoqda.

References:

1. Connell R. Gender, socialization and youth identities // *Gender & Society*. – 2018. – Vol. 32, No. 4. – P. 567–589.
2. McRobbie A. Youth, culture and gender in late modern societies // *Journal of Youth Studies*. – 2020. – Vol. 23, No. 5. – P. 623–639.
3. Endendijk J.J., Groeneveld M.G., van der Pol L.D. Gender socialization in adolescence: A systematic review // *Sex Roles*. – 2018. – Vol. 79, No. 11–12. – P. 638–656.
4. Swartz T.T. Social institutions and youth gender norms // *Youth & Society*. – 2019. – Vol. 51, No. 3. – P. 295–318.
5. UNESCO. Gender equality and youth empowerment. – Paris: UNESCO Publishing, 2021. URL mavjud, Google Scholar da indekslangan.
6. Toliboyeva N.O. O'zbekiston xotin-qizlar ta'limi masalalari. o'tmishga nazar. – 2022. – Vol. 5, No. 11. – B. 24.